

Kazimierz Krawczyk

**OPIS I SZKICE CMENTARZY
WYZNANIOWYCH I KOŚCIOŁÓW
W PRZESZŁOŚCI WOLSZTYNA
I OKOLIC**

Wolsztyn 2009

Wstęp

Kościół i cmentarze wyznaniowe poszczególnych grup plemiennych ludzi wiążą się z występowaniem na terenie powiatu wolsztyńskiego trzech kultur ludzkich. Pierwszymi osiedleńcami tych kultur byli pra, pra Słowianie, Polanie obecnie Polacy.

W następnych wiekach pojawili się obok Polaków, Niemcy i Żydzi. Kiedy pierwsi ludzie na terenie naszego powiatu to dokładnie nie wiemy. Na pewno bardzo wcześnie przed znanymi nam dowodami badań archeologicznych. Wiadomo, że już we wczesnym średniowieczu pra, pra Słowianie (nie Niemcy germańscy) zamieszkiwali w tak zwanych grodziskach ziemnych. Najwcześniejsze wymienione grodziska ziemne znajdowały się w powiecie w Chobienicach i Karnie nad rzeką Szarką, datowane przez historyków na VII wiek nowej ery. Badania archeologiczne wykazały, że podczas badań znaleziono różne przedmioty codziennego użytku w tym w grodzisku w Karnie i Obrze Nowej, nawet monety srebrne datowane na X wiek naszej ery.

O ile chodzi o okolice obecnego Wolsztyna, to najstarszy cmentarz słowiański znajdował się w Niałku Wielkim, po przyjęciu wiary chrześcijańskiej i chrztu świętego przez Księcia Polski Mieszka I w roku 966. Wymieniony cmentarz znajdował się przy Kościele św. Mikołaja, później św. Wawrzyńca już przed rokiem 1155 w Niałku Wielkim.

Posiadamy w tym zakresie twardy dokument w postaci bulli papieża Hadriana IV wydaną w 1155, w której Niałek (Nalecho) wymieniony już jako własność Kościoła Katedralnego we Wrocławiu. Warto wspomnieć, że papież Hadrian IV był jedynym papieżem na tronie papieskim anglikiem.

Drugi dokument to bulla papieża Innocentego IV wydana w roku 1215 wymieniająca Niałek jako własność kościoła wrocławskiego w biskupstwie poznańskim.

Prócz posiadłości kościelnej w Niałku i Niałku Małym po drugiej stronie Jeziora Berzyńskiego znajdował się znaczący dwór rycerski, w którym władał szeroko rozgałęziony ród Jeleni-Niałków, pieczętujący się Jeleniem. Do tego rodu należały w XII i XIV wieku nawet krótko Babimost, Zbąszyń oraz osiedla: Obra, Krutla, Jażyniec, Kijakowo (Kielkowo), Żodyń, Jaromierz, Kramsko, Karna, Kiełpiny, Nieborza, Reklin i Widzim.

Znany mąż z tego rodu Jeleni Niałków Kanonik Kantor Gnieźnieński Sędziwój umyślił za przykładem arcybiskupa gnieźnieńskiego Janika lub Jana z rodu Gryfów, który w roku 1119 przeniósł się z biskupstwa wrocławskiego na metropolię gnieźnieńską, a był on fundatorem Klasztoru Cystersów w swej rodzinnej Brynicy i w Łęknie w 1153 roku. Sprowadza zakon Cystersów do pobliskiej miejscowości Nialeckiej do Obry w roku 1238.

W tym roku 1238 ów Sędziwój czyni uroczysty zapis na korzyść nowego Klasztoru w Obrze.

Świadcami przy tym zapisie byli:

Pleban Niałecki ks. Jan i Andrzej i Dobiesław z Karny.

Wydaje się, że pierwsza rozległa parafia katolicka w Niałku istniała już przed rokiem 1155, przy Kościele pw. Św. Mikołaja, a później Wawrzyńca znajdował się na wzgórzu w kierunku Obry duży przykościelny cmentarz.

Jak już wspominałem zakon Cysterski w roku 1238 to jest 83 lata przed rokiem 1155, przed istniejącej już parafii Niałeckiej. Należy za tym przyjąć, że pierwsi nasi pra pra Słowianie przyjmowali wiarę chrześcijańska z rąk księży katolickich, prawdopodobnie ze Śląska. Jest faktem nie zaprzeczalnym, że cystersi umacniali wiarę chrześcijańską i przyjmowali nowych pra słowian, ludności tubylczej w całym rozległym rejonie.

Ks. Józef Nowacki w swej pracy historycznej Pt. „Dzieje Archidiecezji Poznańskiej” tzn. w granicach historycznych i jej ustrój wydawnictwo Poznań 1964 wykazały także, że parafia Niałecka istniała już na przełomie XI i XII wieku jako parafia katolicka wiejska.

Parafia Niałecka pierwotnie jako bardzo rozległa w następnych stuleciach ulegała poważnemu zmniejszeniu. Powodem tego, to powstanie nowych parafii katolickich np. w Siedlcu 1380 roku, w Kopanicy 1408 rok, w Babimoście itd. Ponadto XVI wieku na skutek wystąpienia zarazy morowego powietrza (cholery) ludność Niałka uległa ogromnemu zmniejszeniu.

W roku 1801 kościół w Niałku rozebrano, a parafia łączy się z parafią wolsztyńską.

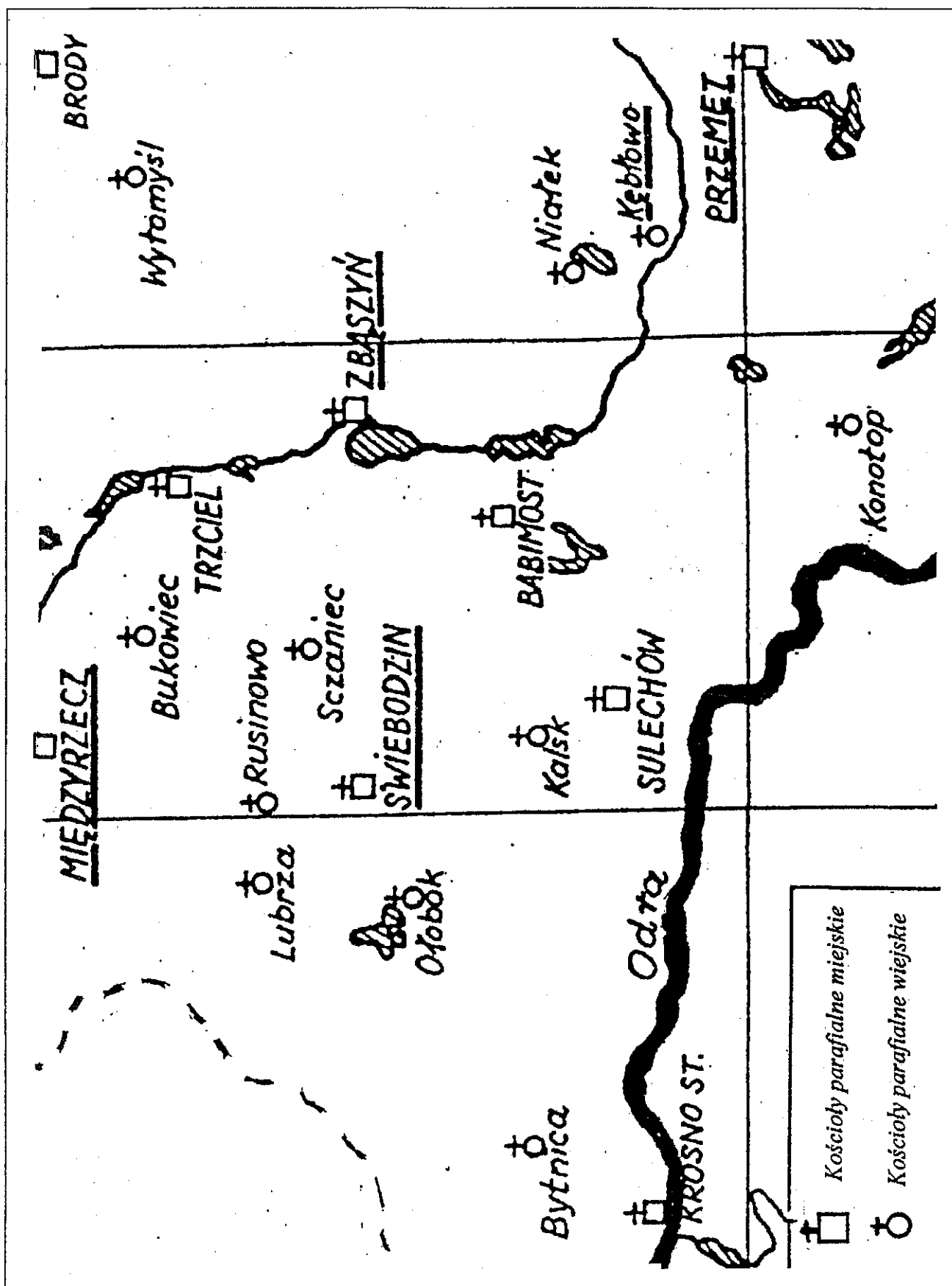
Likwidacji uległ także cmentarz przykościelny, a parafian z Niałka chowano na cmentarzu katolickim w Wolsztynie, który mieścił się na obecnej ulicy 5 Stycznia na przeciwko poczty (obecny cmentarz oficerów radzieckich).

Dodaję, że cmentarz w Niałku Wielkim istniał 646 lat.

Źródła:

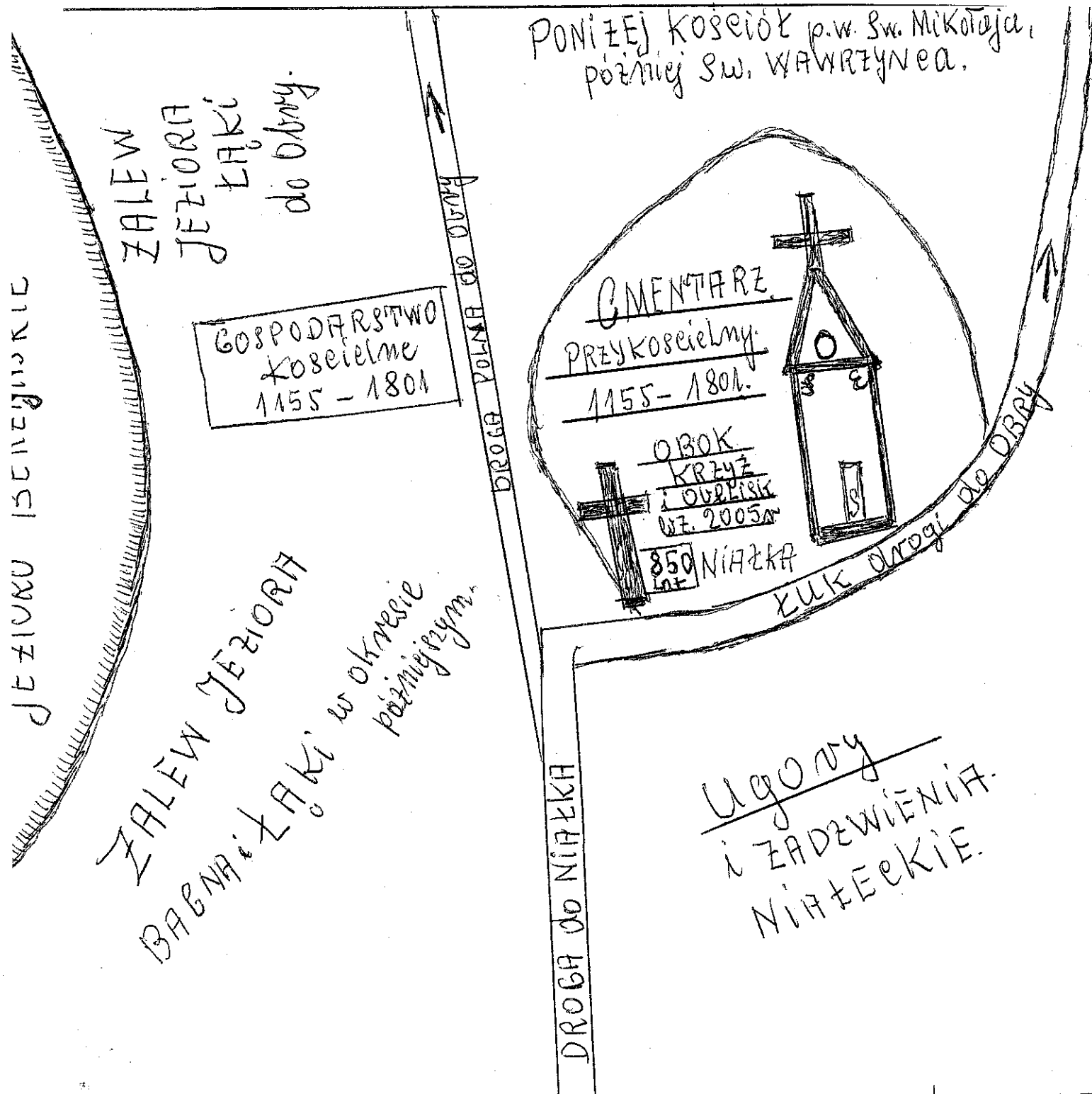
- Załączam mapkę: Zachodnia część Diecezji Poznańskiej w X-XII wieku wg ks. Józefa Nowackiego;
- Załączam: szkic Kościoła i cmentarza w Niałku Wielkim z postawionym krzyżem i obeliskiem 1155-2005. Uroczystość w 2005 roku.
- Ks. Zdzisław Zakrzewski, „Z dziejów Wolsztyna i Okolicy” wydawnictwo Leszno 1932
- Kazimierz Krawczyk – Wolsztyn, ulica polna 2a

niemieckimi różnią się znacznie. Nie są one też jednoznaczne wśród historyków polskich. Można ją jednak na podstawie archiwaliów poznańskich hipotetycznie ustalić.

Zachodnia część Diecezji Poznańskiej w X - XII wieku wg. ks. Józefa Nowackiego

Szkic sytuacyjny cmentarza „przykościelnego” i Kościoła pw. św. Mikołaja, a później św. Wawrzyńca w Niałku Wielkim w latach 1155-1801

Obeena Obwodnica Wolsztyna - WOLSZTYN - Powodowo →
 NAszkicował: KAZIMIERZ Krawczyk w r. 2005-ym
 wolsztyn ul. Polna 2a

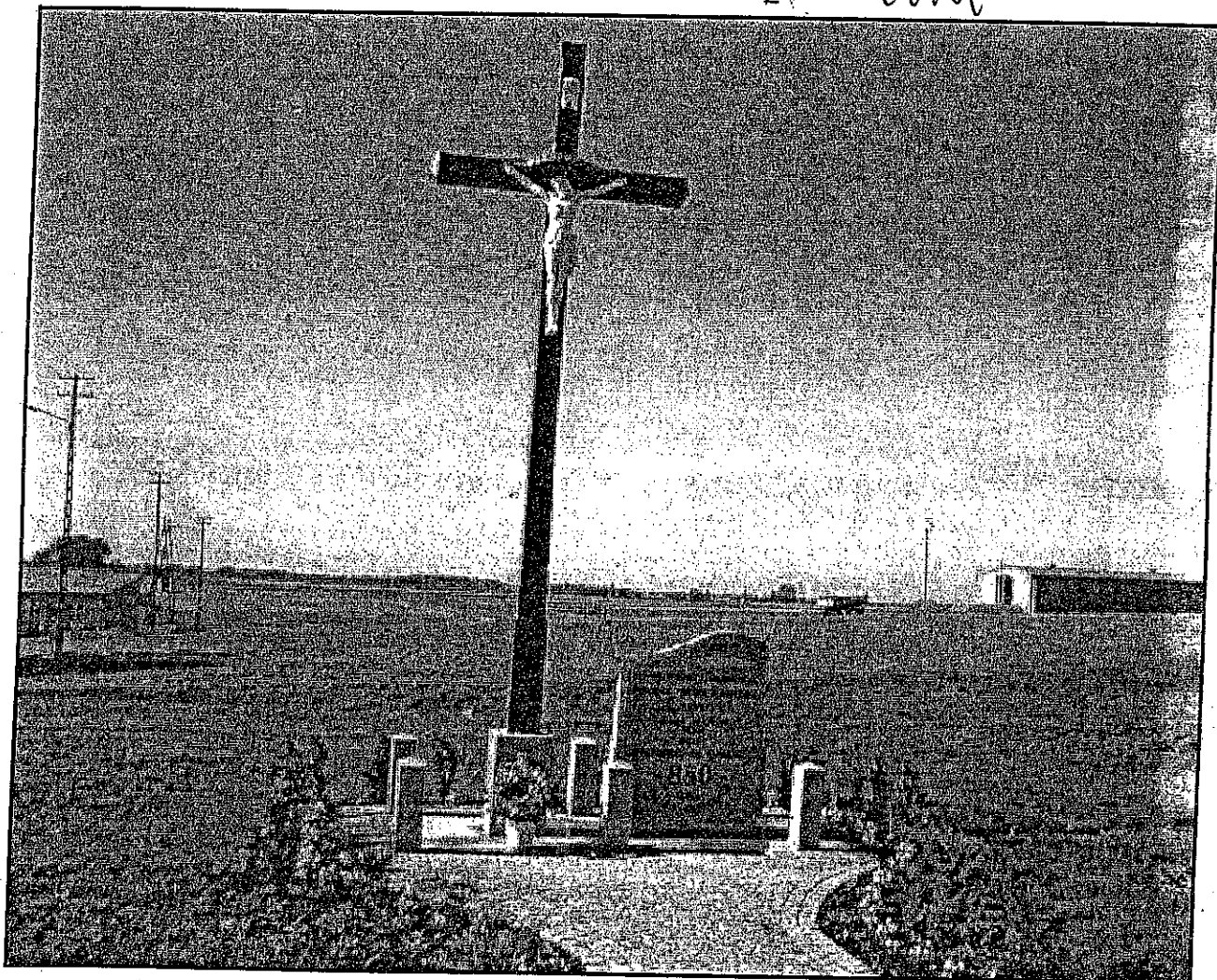

Poświęcenie krzyża w miejscu, w którym stał kościół pw. Św. Mikołaja
i pw. Św. Wawrzynca. fot. S. Domagalski
c.d. →

Uroczystość poświęcenia Pamiątkowego Krzyża i Obelisku cmentarnego w czasie uroczystości 850 lecia Niałka Wielkiego i pierwszej parafii katolickiej w powiecie wolsztyńskim przed rokiem 1155.

Krzyż i obelisk cmentarny
w NIAŁEKU WIELKIM.

Krzyż i obelisk upamiętniający istnienie kościoła i cmentarza już w roku 1156, bardzo rozległej i pierwszej parafii katolickiej na „Ziemi Wolsztyńskiej” w roku 1155.

8

*Wzór napisu na tablicy informacyjnej na krzyżu
pierwszego kościoła katolickiego w Niałku Wielkim.*

Obok na przyległym wzniesieniu w XII wieku, tj. w roku 1155, stał drewniany kościół katolicki rozległej Parafii Nialeckiej. Najpierw był pod wezwaniem św. Mikołaja, a później pod wezwaniem św. Wawrzyńca. Upadający kościół został rozebrany w 1801 roku.

Obecny krzyż został postawiony w 2005 r. z inicjatywy mieszkańców Niałka Wielkiego.

Tutaj obok kościoła, w latach 1155 – 1801 znajdował się cmentarz katolicki Parafii Nialeckiej. Po roku 1801 mieszkańcy Niałka Wielkiego i parafii grzebano na cmentarzu katolickim, który znajdował się w Wolsztynie przy obecnej ulicy 5 Stycznia, naprzeciwko poczty (aktualnie cmentarz oficerów radzieckich).

Inż. Kazimierz Krawczyk

Wolsztyn, marzec 2005 r.

Pierwszy kościół katolicki pod wezwaniem Najświętszej Panny Maryi w Wolsztynie oraz cmentarz przykościelny 1424, 1458 do roku 1767.

Pierwsza pewna wiadomość powstania kościoła pochodzi z 1424 roku, kiedy to Paweł kleryk, sługa kościoła w Wolsztynie, w łacińskim oryginale (minister ecclesiae in Olstin) wytoczył proces mieszkańcom za zelźnienie i pobicie w czasie zbierania „Świętopietrza”. Wymieniony pierwotny kościół wolsztyński wzniesli zapewne ówcześni właściciele Karpicka pochodzący ze Śląska bracia Grzymko i Mikołaj.

Stał on w tym samym miejscu co obecna Fara parafialna (NMP). Prawie pół wieku kościół miał status prywatny. Nie był powiązany z parafią, a nabożeństwa odprawiali w nim specjalnie angażowani księża kapelani lub za osobnym wynagrodzeniem wikariusze Komorowscy. Prowadziło to do sporów z proboszczami. Jeden wikary zaczął nawet używać tytułu proboszcza w Wolsztynie (plebanie in Ostin).

W tej sytuacji wkroczyć musiała władza duchowna. 4 kwietnia 1443 biskup Andrzej z Bnina dokonał konsekracji kościoła, któremu nadano tytuł Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny a jednocześnie ustalił nowe stosunki pomiędzy świątyniami w Komorowie i w Wolsztynie. Kościółek stał się filialnym, czyli podlegał proboszczom Komorowskim. Następnie tytuł Proboszcza Komorowskiego zastąpiono nowym tytułem komorowsko-wolsztyńskim. Stan ten trwał do roku 1767.

Kościółek ten zapewne był drewniany. Spłonął już w 1469 roku oraz po raz drugi w roku 1518. Kolejny pożar objął kościół w roku 1548 i zapewne w roku 1611 i 1634.

W roku 1696 kolejny pożar uszkodził kościół. Przetrwał on jednak kilkadziesiąt lat w bardzo kiepskim stanie.

Na wniosek dziedzica Rafała Gajewskiego do władz kościelnych około 1756 roku drewniany kościół rozebrano, tym bardziej, że dziedzic Wolsztyna nosił się z zamiarem budowy nowego kościoła. Obecną wspaniałą formę rozpoczęto budować już z cegły i kamienia. Budowano ją przez 12 lat w latach 1767-1779.

Uroczysta konsekracja wspaniałej świątyni odbyła się 6 maja 1787, a dokonał tej konsekracji sufragan poznański biskup Franciszek Ksawery Rydzyński.

Należy stwierdzić, że przy pierwszym drewnianym kościele, do czasu wybudowania wspaniałej fary istniał cmentarz przykościelny.

Oto fragment opisu uroczystej procesji przy rozpoczęciu budowy obecnego kościoła parafialnego Fary. W roku 1767 kiedy duchowni i wierni wyszli z kościoła Komorowskiego w uroczystej procesji na miejsce rozebranego drewnianego pierwszego kościoła i po obejściu całego miasta naokoło stanęli na cmentarzu przykościelnym, gdzie były już fundamenty założone pod nowy kościół farny.

Zresztą o istnieniu tego cmentarza mieszkańcy Wolsztyna mogli się przekonać w roku 1996, kiedy to podczas prac ziemnych przy zakładaniu kostki granitowej wokół kościoła natrafiono na kości ludzkie.

W załączeniu szkic kościoła pierwotnego drewnianego oraz wokół kościoła cmentarza przykościelnego.

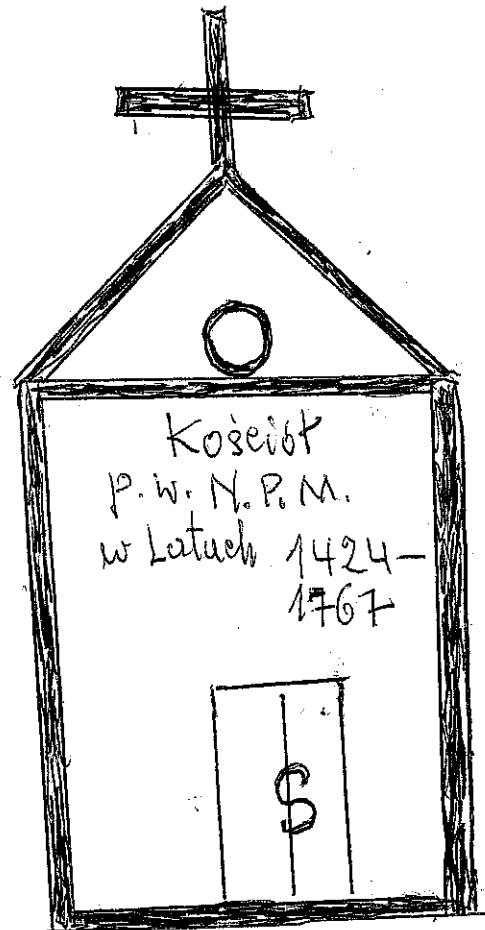
Źródło:

- Ks. Proboszcz Wolsztyński 1921-1931 Zdzisław Zakrzewski wydanie historyczne Pt. „Wolsztyn i Okolice” Leszno 1932
- Ryszard Ireneusz Bednarczyk wydanie historyczne pt. „Wolsztyn w Przeszłości” Wolsztyn 2002
- Kazimierz Krawczyk Wolsztyn, ul. Polna 2a
- Dr Stanisław Karwowski praca historyczna pt. „Wolsztyn i jego Dziedzice” Poznań 1911.

Orientacyjny szkic pierwszego kościoła na miejscu obecnej Fary pw. Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej i cmentarza przykościelnego w Wolsztynie w latach 1424-1458 do 1767 roku. Znajdował się przy pierwotnych ulicach to jest Podgórnej, Białej Góry i Roberta Kocha obecnie. Front kościoła przy obecnej ulicy Kościelnej.

ulice: ; ROBBORNA - Biała Góra - Roberta Kocha

Cmentarz
przykościelny
1424-1767

RYNEK
MIEJSKI

ulica Kościelna
ZABUDOWANA

ulica Kościelna
ZABUDOWANA

PIERWSZY Kościół
drewniany w Wolsztynie

Katolicki cmentarz poza obrębem kościoła założonego w latach 1801-1805

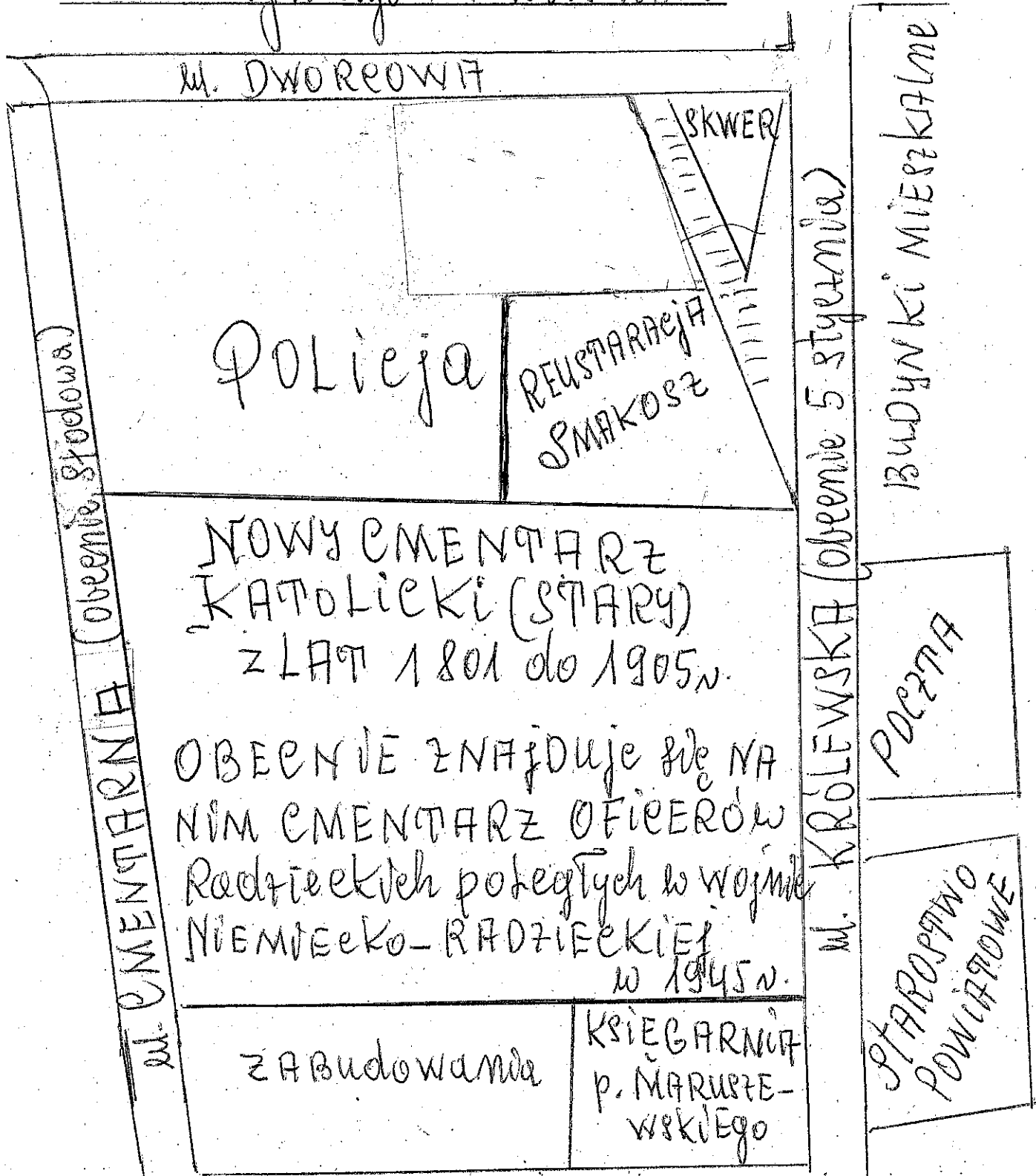
Według księdza proboszcza Zdzisława Zakrzewskiego cmentarz ten założono w roku 1801, a według Konrada Ireneusza Bednarczyka w roku 1804. Mieścił się on pomiędzy ulicami Królewską (dzisiejszą 5 Stycznia) i ulicą Cmentarną dzisiejszą Słodową. Był to cmentarz dość duży znajdujący się z jednej strony od obecnej restauracji „Smakosz” i z drugiej strony księgarni Pana Leszka Maruszewskiego, naprzeciwko obecnej poczty. Na tym cmentarzu chowano także po roku 1801 zmarłych parafian ze zlikwidowanej parafii Niałeckiej.

Uległ on likwidacji w czasie okupacji niemieckiej podczas drugiej wojny światowej w roku 1940. Na tym cmentarzu w roku 1945 władze radzieckie urządziły cmentarz dla poległych oficerów Armii Radzieckiej poległych w II wojnie światowej roku 1945. Istnieje on do dzisiaj z pięknym pomnikiem żołnierza radzieckiego, wykonanego przez Polaka rzeźbiarza wolsztyńskiego Edwarda Przymuszałę.

Cmentarz katolicki istniał do roku 1905, to jest do czasu zlokalizowania nowego cmentarza poza obrębem miasta przy ulicy Lipowej w 1905 roku, a który istnieje do dzisiaj.

Załączam szkic cmentarza.

14 str. Szkice Lokalizacji nowego cmentarza
 (starego) katolickiego poza obwodem kościoła
 parafialnego w Wolstynie,
 tymczasowego w latach 1801 - 1905

MARZKIEWICZ KAZIMIERZ KRAWCZYK

źródło Ks. Teodor Zakrzewski wyd. Leszno 1932

Cmentarz przykościelny i kościół św. Katarzyny w Komorowie, Powiat Wolsztyn 1408-1811

Tak jak w Niałku Wielkim posiadamy twarde dokumenty o istnieniu Niałka, to o ile chodzi o Kościół św. Katarzyny i cmentarz przykościelny posiadamy skąpe wiadomości, znamy historycznie pierwszych właścicieli Komorowa. Pierwszym znanym właścicielem Komorowa był w roku 1285 Luderus z synem Peregrynem. Peregrymus pisał się dziedzic Komorowa de Kumerów w roku 1314. Za tegoż Peregrymusa odbywa się w Kęblowie w 1320 roku akt darowizny wsi Zakrzewo pod Zbąszyniem na rzecz klasztoru cystersów w Obrze. Po Peregrymie dziedziczy Komorowo z przyległościami, jego syn Swantomir. W roku 1361 sąd skazuje Swantomira na zniesienie Starego Młyna na Dojcy.

Doktor Stanisław Karwowski przypuszcza, że założycielami Wolsztyna byli Grzymko i Mikołaj z Komorowa w XIV wieku lub w początkach XV wieku, a nie Cystersi ponieważ nie byli oni nigdy właścicielami Niałka i Komorowa.

Wiadomości pisemne o kościele parafialnym pw. Św. Katarzyny z XIV wieku jeszcze nie posiadamy, lecz pierwszą wiadomość spotykamy dopiero w roku 1408. Istnieje przypuszczenie, że mógł on istnieć wcześniej. Jak pisze ks. Zdzisław Zakrzewski w wykazie i Głównych Duszpasterzy (komentarzy i administratorów) komorowsko-wolsztyńskich w roku 1408 ks. Jan proboszcz Komorowski przenosi się do parafii kopaniczkiej.

Istniała za tym w tym czasie parafia Komorowska. W roku 1422 proboszczem komorowsko-wolsztyńskim był. Ks. Albert-Wojciech proboszcz komorowsko-wolsztyński. Tych proboszczy komorowsko-wolsztyńskich ks. Zdzisław Zakrzewski wymienia aż do roku 1810. W tym miejscu stwierdzić należy, że przy Kościele od początku istniał cmentarz przykościelny, który zlikwidowano w roku 1810 razem z rozebraniem podupadłego kościoła św. Katarzyny. W roku 1841 patron Adam Gajewski pisał do biskupa o rozebranie świątyni i przy okazji przeniesienia cmentarza, który jest prosto w drzwi i okna mego mieszkania. Jednocześnie Adam Gajewski pisał do Kurii Biskupiej w Poznaniu, że cmentarz, który jest przy kościele powinien ulec likwidacji, a grunt na nowy cmentarz da w innym miejscu. Ostatecznie bardzo podupadły kościół pw. św. Katarzyny oraz przykościelny cmentarz zlikwidowano w roku 1811.

W załączeniu przedstawiam szkic lokalizacyjny istniejący w przeszłości kościoła i cmentarza.

Źródła Ks. Zdzisław Zakrzewski „Z dziejów Wolsztyna i Okolicy” Leszno 1932

Konrad Ireneusz Bednarczyk „Wolsztyn w przeszłości” Wolsztyn 2002

Szkic sytuacyjny Kazimierz Krawczyk – Wolsztyn 2009

Dr Stanisław Karwowski „Wolsztyn i jego dziedzice” Poznań 1911

Powyżej orientacyjny szkic kościoła pw. św. Katarzyny i cmentarza przykościelnego w Komorowie. Pierwszej parafii komorowskiej w roku 1408-1811.

Źródło; Ks. Zdzisław Zakrzewski pt. „Wolsztyn i Okolice” wyd. Leszno 1932

Konrad Ireneusz Bednarczyk – 2002 Wolsztyn

Szkic wykonał Kazimierz Krawczyk, Wolsztyn 2008 rok.

Nowy cmentarz katolicki w Wolsztynie zlokalizowany w roku 1906 przy ulicy Lipowej oraz nowy cmentarz w Komorowie poświęcony w 2004 roku

W roku 1906 założono i zlokalizowano nowy cmentarz parafii katolickiej poza miastem (wówczas) przy ulicy Lipowej. Był to i jest jeszcze obecnie duży cmentarz znajdujący się pomiędzy ulicą Lipową, a w końcowej części sięgający dalej do ulicy Powstańców Wielkopolskich. Wybudowana została na nim kaplica cmentarna. Cmentarz ten jest czynny do chwili obecnej, chociaż zmarłych z parafii wolsztyńskiej chowa się na miejscu starych grobów.

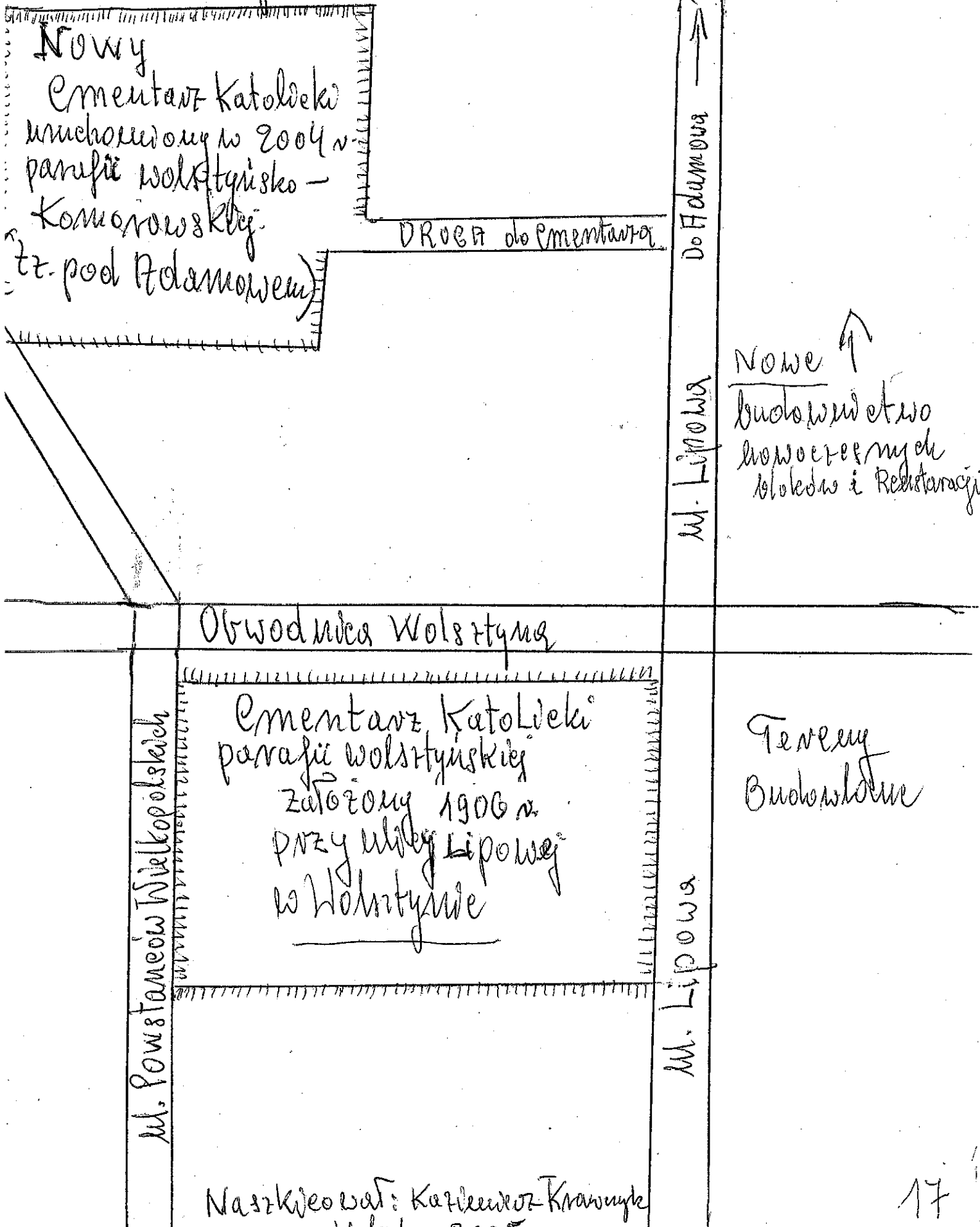
Dodatkowo grzebani są na tym cmentarzu zmarli parafianie z parafii Komorowskiej, która powstała na przełomie XX/XXI wieku, posiadająca nowo wybudowany piękny Kościół pw. Św. Józefa. Wymieniony cmentarz przy ulicy Lipowej w przyszłym roku będzie miał 103 lata i uległ likwidacji zamknięciu. Z tego powodu Rada Miasta i Gminy Wolsztyn zlokalizowała nowy cmentarz już w latach 1980 w Komorowie pod Adamowem. Cmentarz ten o obszarze ca 8 hektarów, opłotowany z wybudowaną kaplicą cmentarną, stał jednak pusty do 2004 roku. Miał to być cmentarz komunalny. W roku 2004 Miejska Rada wymieniony cmentarz przekazała parafii wolsztyńskiej za grunt wymienny kościelny w Wolsztynie.

W roku 2004 odbyło się poświęcenie tego cmentarza i kaplicy cmentarnej i zaczęto chować pierwszych zmarłych parafian z Wolsztyna i parafii Komorowskiej.

Załączam: Szkic lokalizacyjny cmentarza katolickiego przy ulicy Lipowej, założony w 1906 roku oraz szkic lokalizacyjny nowego cmentarza w Komorowie w kierunku Adamowa.

17 Szkice Lokalizacyjnego Elementarza Katolickiego przy ulicy Lipowej założonego w 1906 oraz nowego Elementarza w Korubrowie (Adamowo)

Naszkirował: Kazimierz Krawczyk
Wolsztyn 2005 r.

Ludność Niemiecka w Wolsztynie.
Niemcy pojawili się w Wolsztynie już na początku VI-VII wieku
(Cystersi w 1238) (1500-1700)

Nie posiadali jednak własnej świątyni (zboru) około 1612 roku pobudowali własny zbor na tym samym miejscu gdzie obecnie stoi murowany Kościół „Wniebowstąpienia Pańskiego” użytkowany jako kościół katolicki przez Polaków od 1945 roku. Stary drewniany ich kościół nie był wielki miał 30 łokci długości i tyleż szerokości.

Ich cmentarz znajdował się koło kościoła (zboru). Był opłotowany płotem drewnianym, rozebrany w 1812 roku. Oddzielny cmentarz ewangeliczny zlokalizowali sobie w roku 1810, poza kościołem. Mieścił się on w rozwidleniu ulic Cmentarnej (obecnie Słodowej z jednej strony i z drugiej strony ulicy Królewskiej obecnie 5 Stycznia). Wymieniony cmentarz opłotowany był małym płotem żelaznym i istniał jako nieczynny do roku 1939. Na planie miasta po pożarze miasta figuruje on jako stary cmentarz ewangelicki.

Nowy obszerny cmentarz Niemcy zlokalizowali przy obecnej ulicy Lipowej, prawdopodobnie około 1850 roku, po wybudowaniu ogromnej świątyni z cegły i kamienia w latach 1831-1832 przy obecnej ulicy 5 Stycznia.

Nie posiadam konkretnej daty założenia nowego wielkiego cmentarza ewangelickiego przy ulicy Lipowej, znajdował się on i jego miejsce jest widoczne i nie zabudowane.

Znajdował się on (jak obecnie) z jednej strony pomiędzy starym targowiskiem miasta, a z drugiej strony od byłego przedszkola (obecnie zakładem kamieniarskim) Ten duży cmentarz ewangelicki istniał aż do 1948 roku, to jest po zakończeniu drugiej wojny światowej, do czasu ucieczki Niemców z Wolsztyna w roku 1945, przed frontem wojskowym Armii Radzieckiej. Od roku 1945 był on nieczynny. W roku 1989 Urząd Miejski w Wolsztynie postawił przy nim obelisk cmentarny z kamienia z napisem w języku polskim i niemieckim:

DETSCHER
EWANGELISCHER
FRIEDHOF
BIS 1948
FRIDESEIMIT EUCH
HEIMATKRIS WOLLSTEIN

NIEMIECKI
CMENTARZ
EWANGELICKI
DO ROKU 1948
NIECH POKÓJ
BĘDZIE Z WAMI

Ponadto podaję, że obecny kościół poniemiecki pw. „Wniebowstąpienia Pańskiego” budowany był w latach 1831-1832 bez wieży.

Ogólny koszt budowy tego kościoła wynosił 23 000 talarów. Jedną trzecią tej sumy wyasygnował tj. 7 000 talarów Król Pruski Fryderyk Wilhelm w czasie przejazdu przez Wolsztyn 14 VI 1833 w czasie zwiedzania Wolsztyna.

Wymieniona suma Króla przeznaczona była na wykończenie i budowę wieży kościoła, który nie posiadał wieży z braku środków finansowych.

Przez parafie katolicką został przejęty w roku 1945, to jest po zakończeniu drugiej wojny światowej i wyzwoleniu przez Armię Radziecką to jest Białoruską Armię Gwardyjską Generała Kułakowa.

Dodatkowo podaję, że obecny poniemiecki kościół Wniebowstąpienia Pańskiego był budowany w latach 1831-1832.

Źródła: Ks. Zdzisław Zakrzewski Pt. „Z Dziejów Wolsztyna i Okolicy” wyd. Leszno 1932

Konrad Ireneusz Bednarczyk wydanie pracy historycznej Pt. Wolsztyn w Przeszłości. Wolsztyn Woldruk 2002

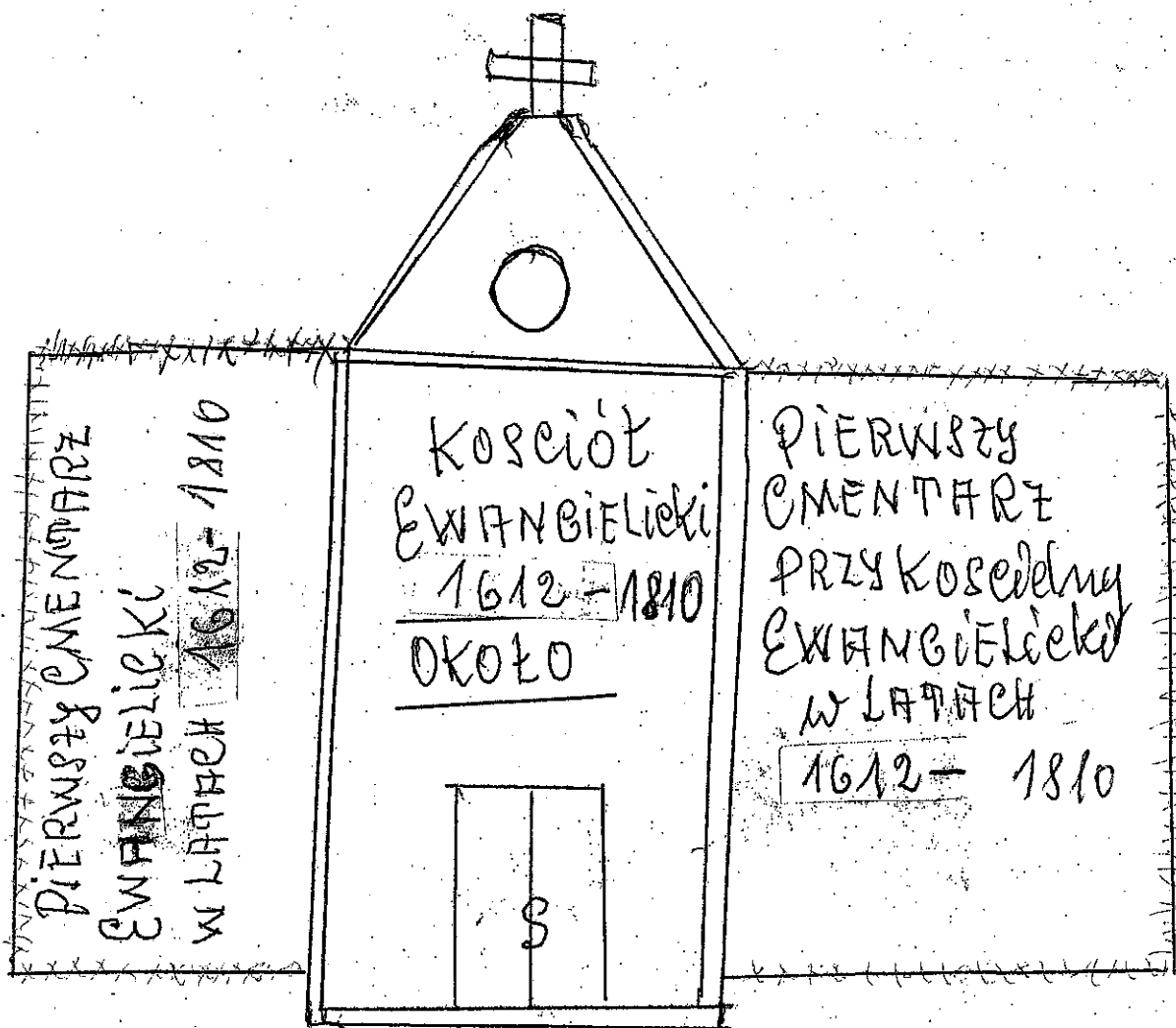
Kazimierz Krawczyk, Wolsztyn, ul. Polna 2a

Załączam orientacyjne szkice cmentarzy w Wolsztynie

24 SZKIC CMENTARZA i Kościoła
EWANGIELICKIEGO GMINY NIEMIECKIEJ
W WOLSZTYNIE W ROKU 1612 (OKOŁO)

dojeżdża

JEZIORO WOLSZTYŃSKIE

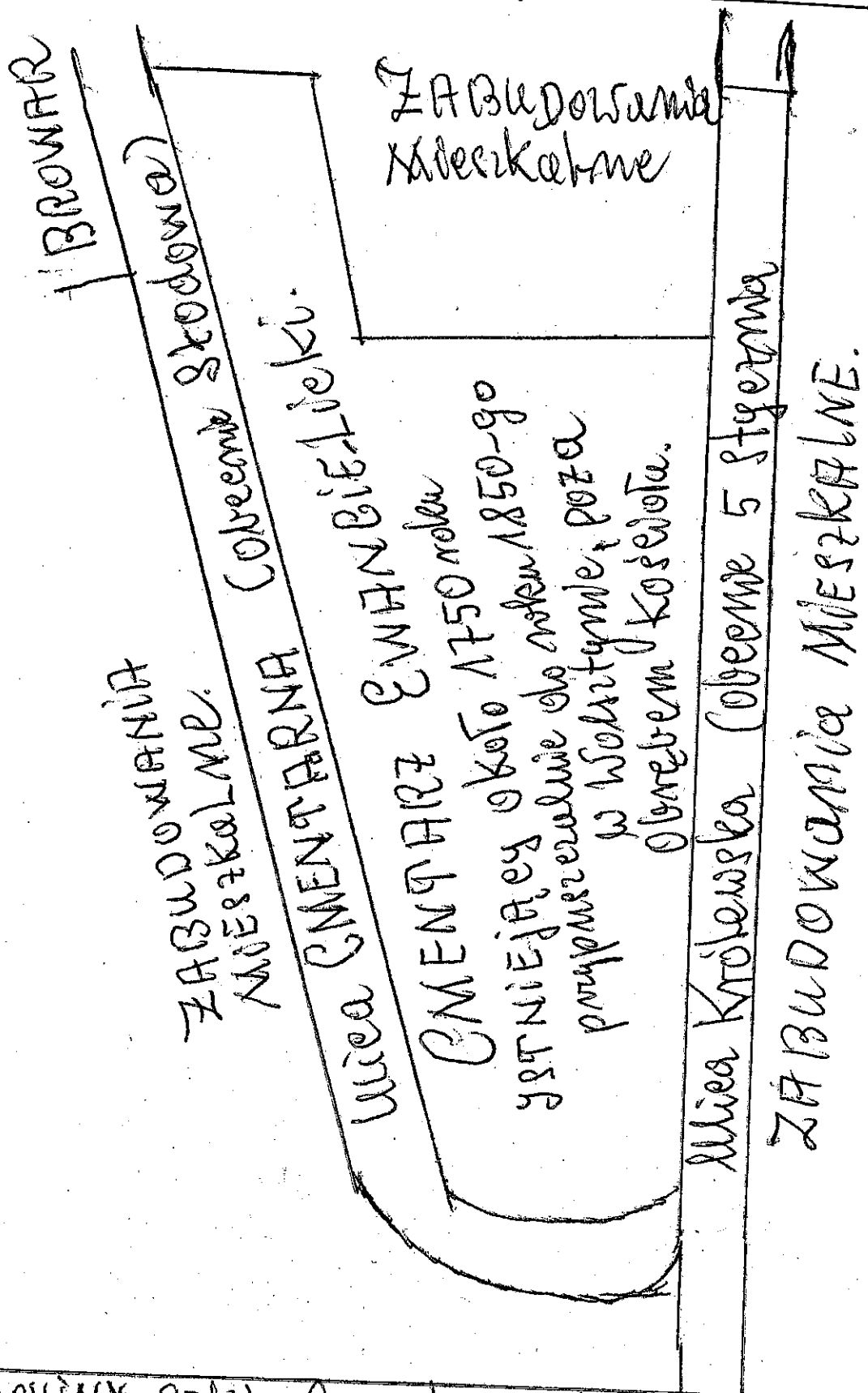
OBECNA WIEŚ 5. STYCZNIA

POWYŻSZY KOŚCIÓŁ BYŁ DREWNIANY, OBOK
NIEGO ZNAJDOWAŁ SIĘ CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY.
STAŁ NA TYM SAMYM MIEJSCU CO OBECNY
KOŚCIÓŁ WNIĘBOWSTĄPIENIA PAŃSKIEGO.

NABRZKOWAŁ K. KRAWCZYK - WOLSZTYN - POLNAZA

25

SZKIE Lokalizacyjny CEMENTARZA
Ewangelickiego w Wolstynie około 1750 roku

ORJENTACYJNY szkice Cementarza NIEMIECKIEGO
szkice K. Krawczyk 2005r. w WOLSTYNIE

ORJĘTACYJNY SZKIC CMENTARZA

EWANGIELICKIEGO - LUTERSKIEGO przy ulicy Lipowej w Wolsztynie, od około 1850 do 1948

ZABUDOWANIA Mieszkalne

ULICA LIPOWA

TEREN YSTNIEJĄCEGO

CMENTARZA EWANGIELICKIEGO
- LUTERSKIEGO ZAŁOŻONEGO
około 1850 roku do 1948 r.

zlikwidowanego w roku 1948-go
po mecieze NIEMCÓW z WOLSZTYNIA

TEREN BYŁEGO
PAROWISKA
Miejskiego w
WOLSZTYNIE

ZABUDOWANIA
RZEKI

ULICA GAJEWSKIEGO

TERENY: Biblioteka STRAŻ
BUDOWLANE Pożarna

SKRÓC: K. Krawczyk 2005r.

Ludność Żydowska w Wolsztynie i okolicy

Żydzi pojawili się w Polsce już w Średniowieczu. W Wolsztynie prawdopodobnie osiedlili się w XVI wieku, głównie w miastach i trudnili się handlem. Ocenia się, że przed „Potopem Szwedzkim” było ich w Wolsztynie około 5%. Liczba ich wzrastała w następujących stuleciach. Zamieszkiwali głównie przy obecnej ulicy Poznańskiej, przedtem zwaną „Żydowską”.

W czasie kiedy właścicielem Wolsztyna był Adam Gajewski w roku 1815 (Karwowski str. 41) Wolsztyn liczył 1554 mieszkańców w tym 561 Żydów. Ksiądz Zdzisław Zakrzewski podaje, że Wolsztyn w roku 1787 liczył 1551 mieszkańców, a w tej liczbie tylko ¼ część stanowili Polacy. Natomiast pozostałą część poza Żydami stanowili Niemcy.

Wiadomo też, że w roku 1817 w całym powiecie babimojskim Żydów naliczono 1044 osób.

D roku 1918 Żydzi w Wolsztynie stanowili część elity ekonomicznej miasta.

W związku ze wzrostem ludności żydowskiej w mieście w roku 1810 Żydzi pobudowali nową synagogę (bóżnicę), którą wymienionym roku poświęcono.

Piękną synagogę Żydzi pobudowali przy ulicy Żydowskiej. Pobudowana synagoga wyglądała bardzo ładnie, z ozdobnymi wieżyczkami. Zachowały się jej zdjęcia.

W czasie okupacji niemieckiej, faszyci wszystkich Żydów miasta Wolsztyn wywieźli do obozów zagłady.

Ponieważ w minionym wieku w mieście zamieszkiwało około 30% Żydów, istniały także cmentarze żydowskie tzw. „Kirkuty”.

Pierwotny duży cmentarz żydowski znajdował się przy dzisiejszej ulicy Drzymały na prawej stronie ulicy obok obecnego placu targowego miasta, naprzeciw parku dworskiego.

Około 1920 roku cmentarz ten był już całkowicie opuszczony i nieczynny. Pasły się na nim kozy i znajdowało się na nim ptactwo.

Natomiast nowy cmentarz Żydzi zlokalizowali przy obecnej ulicy Powstańców Wielkopolskich, na przeciw cmentarza katolickiego. Niemieccy okupanci w czasie II wojny światowej zlikwidowali ten cmentarz żydowski i przeznaczyli go na pochówek jeńców głównie radzieckich w liczbie około 4 000.

Jeńców tych chowano w rowach, a zmarłych polewano wapnem. Na tym cmentarzu pożydowskim pochowano także 96 żołnierzy radzieckich, którzy zginęli podczas wyzwania miasta i okolicy w roku 1945.

Na tym cmentarzu, który do dzisiaj istnieje byli chowani „jeńcy radzieccy” ze Stalagu obozu XXI z Komorowa.

Źródła:

Dr Stanisław Karwowski pt. „Wolsztyn i jego dziedzice” Poznań 1911

Konrad Ireneusz Bednarczyk wydanie historyczne Pt. „Wolsztyn w Przeszłości”
Wydawnictwo Wolsztyńskie Woldruk 2002

Ksiądz Zdzisław Zakrzewski – proboszcz wolsztyński w latach 1921-1932,
wydanie historyczne Pt. „Z Dziejów Wolsztyna i Okolicy” wyd. Leszno 1932

Kazimierz Krawczyk, Wolsztyn ulica Polna 2a

Załączam: szkice cmentarzy żydowskich w Wolsztynie

29

Szkie CMENTARZ Żydowski

(KIRKUT) przy ulicy Powstańców Wlkp. w Wolsztynie

OBWODNICA obreca WOLSZTYN

CMENTARZ NOWY Żydowski t.j. KIRKUT.
 Kiedy go założono nie wiadomo.
 Został zlikwidowany w 1940r.
 przez Niemców. Niemcy chowali
 na nim jeniec w Franenskich, a głównie

NOWY
 Cmentarz
 KATOLICKI
 istniejący do
 chwili obecnej.
 ZAKOŻONY w roku
1905

Jeniec w Kadzielskich zmatrych
 w obozie jenieckim z Komornowa
 Był to Stalag XXI-C.
 Wynterowany cmentarz Żydowski
 zniszczono, a w rowach
 pochowali około 4000 jeniec w
 wojennych w II-wojnie
 Światowej.

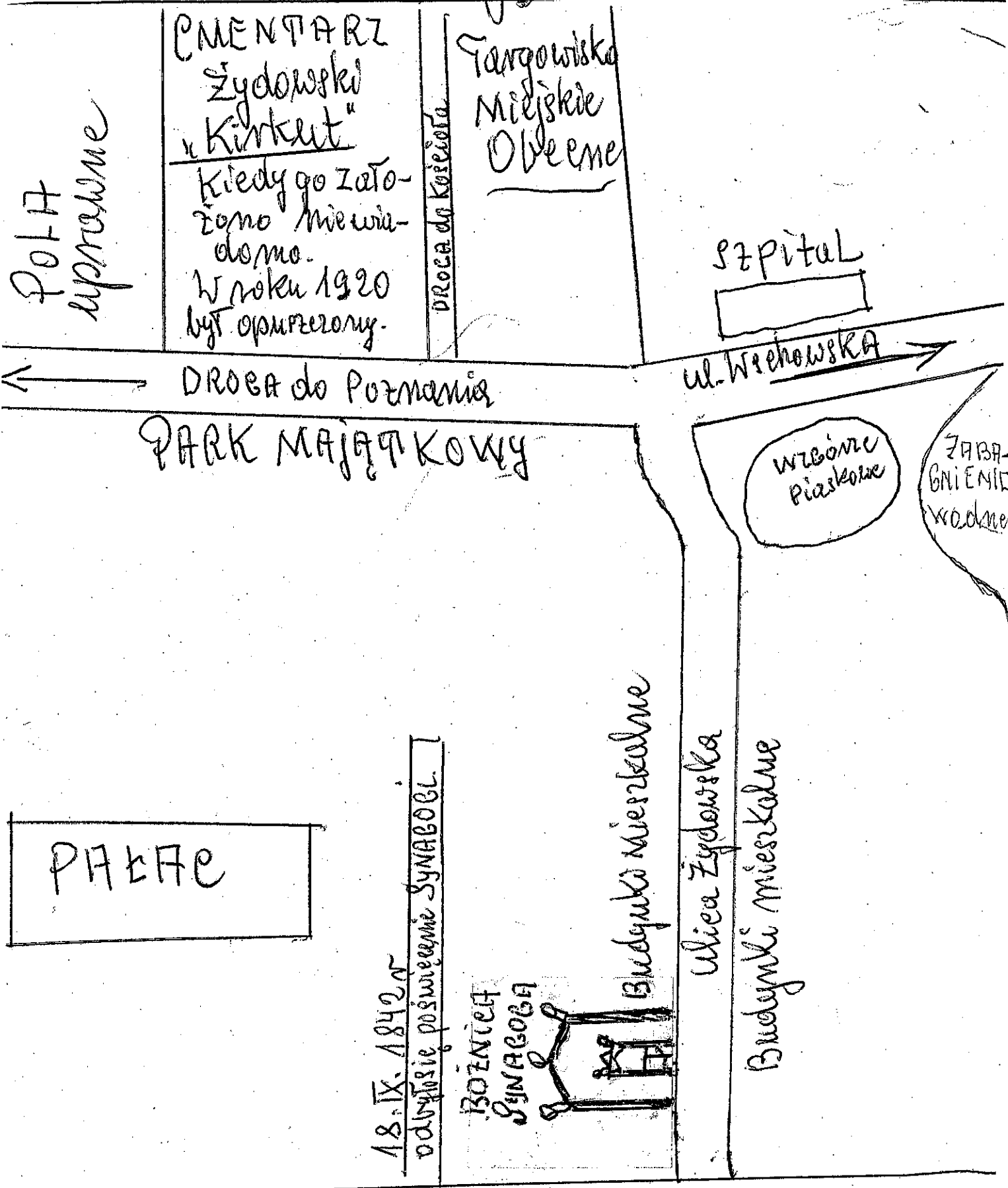
ulica Powstańców Wielkopolskich

Budynek Mięskalka

Budynek Mięskalka

NASZKICOWAŁ: Krawczyk Kazimierz
 WOLSZTYN 2008

SZKIC Ementarza Żydowskiego przy drodze z Wolsztyna do Poznania, naprzeciw parku. Obecnie ul. M. Dąbrowskiej.

Narysował: Kazimierz Krawczyk
2008 r.

Zakończenie

W ogólnym zarysie opisałem pierwotne cmentarze i szkice drewnianych kościołów w przeszłości Wolsztyna i okolicy na podstawie dostępnych mi prac historycznych, a przede wszystkim pracy historycznej księdza Zdzisława Zakrzewskiego, który był proboszczem parafii wolsztyńskiej w latach 1921-1931. Jego praca to „Wolsztyn i Okolice” wyd. Leszno 1932 rok.

Ponadto na podstawie innych historyków opisujących Wolsztyn i okolice w przeszłości.

Pozwalam sobie stwierdzić, że szczegółowego opisu istniejących cmentarzy od XII wieku oraz przy nich drewnianych kościołów do tej pory nikt nie opisał.

Uważam, że nie wszyscy znają historię wyznań religijnych a szczególnie młodzież, która powinna w szerszym zakresie poznać początki wiary chrześcijańskiej samego Wolsztyna i okolicy.

Przepraszam za ewentualne usterki w opracowanym materiale historycznym.

*Kazimierz Krawczyk
Wolsztyn, ulica polna 2a*